

SÉTÁK A SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUMBAN.

Irta: *Farkas Zoltán.*

Magyar biedermeier festők.

VALAMI mosolygós érzés támad fel bennünk, ha dédapáink korára gondolunk, melyet biedermeier-kornak szoktak nevezni. Egyszerű, derűs formájú, az emberi szükségleteket ügyesen és alkalmasan kiszolgáló bútorok jutnak eszünkbe, minden hivalkodástól mentes családias arcképek, amelyekről bájos fiatal leányok, szépasszonyok, komoly tekintetű férfiak egyszerű természetességgel néznek le reánk, lágy hajlású porcellánedények, sziporkázóra csiszolt üveg poharak, érzelmes rajzocskákkal díszített emléklapok. Efféle többé-kevésbé művészi értékű tárgyak a legtöbb olyan magyar család holmija között akadnak, mely néhány nemzedék óta a jobbmódúak társadalmához tartozott. Felidézük e kor emlékét, mely a napoleoni háborúk után kezdődött és nálunk néhány évvel átnyúlt a forradalomra következő elnyomatás idejébe is.

Ez az idő a magyar világ megújulásának kora volt. Átalakult benne a politikai, társadalmi és gazdasági élet, újjászületett az irodalom. Minden irányban hallatlan életenergiát szabadított fel, alatta újraéledt a magyar festészet is. Nem ért fel ugyan olyan magaslatokra, mint az élet számos egyéb teremtő hajlandósága. Nem is érhetett, mert nem állottak mögötte olyan sürgető szükségletek, mint egyéb változások mögött, sikereiért nem küzdöttek akkora erkölcsi erők és olyan heves vágyak, mint az irodalom körül, nem lelkesedtek érette önzőn és önzetlenül akkora tömegek, mint a politikai jogokért. Két évszázados senyvedés után még csak éltető hagyományokra sem támaszkodhatott, sőt művelői között egyetlen egy valóban zseniális tehetség sem akadt, de nekünk mégis fölötte kedves és nagyértékű, mert véle kezdődött új festészetünk.

Legyünk őszinték: nem tisztára magyar fejlődés eredménye volt és eredményeiben sem volt tisztára magyar. Jókora és java részében a nyugati kultúra visszatükröződése. Magyar témákat dolgoz fel legtöbbszörre, azonban nyugatról kölcsönzi formavilágát és ezt nem is gazdagítja, nem is fejleszti tovább. De akármilyen multtalanul is rövid idők alatt tisztos fokot ér el és habár fejlődésében néha késlekedik, a magyarságot képzőművészeti vonatkozások tekintetében mégis beléállítja az európai nemzetek nagy kultúrközösségébe.

A biedermeier művészet legjellegzetesebb hazája Németország, hozzánk közvetítője Bécs volt. Maga az elnevezés jóval a stílus lejárta után keletkezett. Éppen úgy gúnyos ötletből, mint később az impresszionista fogalom. Ezer-nolcázhétvenben egy ma már elfeledett német költő Eichrodt «Biedermeiers Liederbuch» címmel kis verskötetet adott ki, melyben egy jámbor, derék, érzélgős, kispolgári ízlésű, sváb tanító verseit írta meg. A tréfás szóból, mely egy Meier derekasságára utalt, Hevesi Lajos, a Bécsben élő műkritikus alkotott stíluselnevezést. Az irodalom gyorsan elfogadta, nem ok nélkül, mert e

kor és művészete minden ízében polgári volt, annak a polgárságnak ízlését sugározta, mely a Rajnán túl, a nagy francia forradalomban teljesen megszabadult megkötöttségeitől, de a Rajnán innen még ötven évig vágyódhatott, hogy szabadsághoz jusson.

Fölötte érdekes kor volt ez. Látszólag nyugodt és békés felszíne alatt mélyreható átalakulások csiráit érlelte Németországban és éppenúgy minálunk is. A minden ízében arisztokratikus multtal szemben jóval polgári-sabb jellemű. És ne ejtsen tévedésbe minket az, hogy akkortájt csak csekély polgári rétegünk volt, mert a mi közép kisnemességünk sok tekintetben a német polgársághoz hasonló helyzetben élt, úgyhogy életformáiból sokat, ízléséből, divatjából még többet átvehetett. Hiszen ez az a korszak, melyben még hatalmas autokraták is a legegyszerűbb polgárember módjára kezdenek élni: Ferenc császár hajlandóságaival alattvalóit utánozza, Lajos Fülöp a jó polgár mintaképe akar lenni, amiben III. Frigyes Vilmos porosz király vete-kedett vele.

A polgári osztály pedig egészen új életformákat hozott a világ színpadára. Életeleme a munka volt, folytonos tevékenységben kellett élnie, hogy magát és családját eltarthassa. Akármilyen jómódra tett is szert, vagyonaért szakadatlanul dolgoznia kellett. Szórakozásai csak pihenészerűek, nem válhattak olyan teljes időtöltéssé, mint a régi világ főúráé. Ehhez igazodott külső megjelenése, melyet a munka és nem a fényes ünnepegeken való szereplés szab meg. A családi élet nagy és bensőséges jelentőséghez jut. A gyermekek a szülőkkel együtt nőnek fel és korán együtt dolgoznak velük, ami meghi- táta a családi életre vezetett.

Ezt a politikai szabadság hiánya is előmozdította. Nyilvános politikai szerep helyett az emberek a társas érintkezésre voltak utalva, sőt gyakran önmagukra, inkább mint az udvarban élő főúr, akit kasztja védett és uralko- dója tartott el. A polgár kénytelen a létfenntartási küzdelemben tovább képezni magát. Egyéniségének kifejlesztésére törekszik, tudását folyton gyara- ptja: művelődik.

Sok tekintetben hasonló viszonyok között élt a mi közép- és kisnemessé- günk is, mely távol a bécsi udvar fényétől önmagára volt hagyva. Meg volt benne a biedermeierkori német polgár lelki feszültsége is, ha részben más okokból is. Ő is szembenállott a politikai hatalommal, mely a főnemességre támaszkodott és csak lépésről-lépésre volt kénytelen előtérbe engedni a közép- osztály befolyását. Ennek a középosztálynak legjobbjai a reformok és a hala- dás vágyától mozgatva iparkodtak a századforduló humanista gondolkodásá- hoz igazodni. Az általános emberi életideálnak követelményei azonban, a biedermeierkorban nehezen voltak megvalósíthatók. Hiszen 1815 után erős reakció kezdődött, úgyhogy a mindinkább fokozódó lelki gazdagságot nehezen lehetett tényekre váltani. Ez a korlátozottság elmélyülő hangulatosságra csábítja a biedermeier emberét, aki tettek és forradalmiság híjával érzélgőssé válik. Romantikus áramlatok terjeszkednek el a lélek mélyén és szentimen- tális viselkedés a felszínen. Egyéniségkultusz kezdődik, mert a politikai közös- ségek csak csalódásokat hoztak és a társadalmi élet is erősen kötött maradt, az egyén szabadságát csak érzelmi téren elégíthette ki. Nincsen a művelő- déstörténetnek még egy kora, mely annyira lírikus hangulatú volna, ami rányomta bélyegét a kor festészetére is, ha nem is annyira, mint az iroda- lomra és zenére.

Ebből a lelki talajból sarjadva, a biedermeierkor festészete erősen elhatá-

rolódik a rokokó és empire művészetétől. A rokokó festészet földöntúli boldogságban ragyogó főúri társadalomnak képét varázsolja elénk, az empire az uralkodás klasszikus álruhába bujtatott eszményeivel kendőzi magát és keneteljes istenesdít játszik a földön. A biedermeier művészet is stilizált, de a pompa helyett a polgári élet mindennapi oldalait domborítja ki. Témáit inkább erkölcsileg idealizálja, mert eszménye a kötelességszerűen munkás élet. Festési módja pedig nem az érzéki szemlélet formateremtő és formafelbontó sugallatából fakad, hanem a polgári munka szigorúan kimért és pontos szorgalmából.

Témaköre a polgár és örömei, családja, lakása és az a tájék, melyet klasszicizáló hagyományokon át szépnek vél. Arcképei ezért mélységesen különböznek a rokokó, vagy empire mindig reprezentatív és imponálni vágyó képmásaitól, melyeken kasztjuk minden előkelőségével felcicomázva, büszke uralkodók, főurak, udvarhölgyek pompáznak, de egyéni vonások nélkül. Ezek a főúri emberek érzelmeik fölé nőttek, nem ismertek bajt, szenvedést, egy vágyuk volt; hogy az élet fölött álló, dolyfős parancsolóknak tűnjenek fel. Nem szerették az arc egyéni különösségeit, a fő az uralkodó kaszthoz tartozás kifogástalansága volt. Ehhez a ruházat pompája elengedhetetlen feltétel, tehát különös helyzet állott elő: az arcképek keveset törődtek az egyéni jellemmel és sokkal jobban festették a megrendelők drága ruháinak anyagát — akárcsak ma a nagyvilági arcképfestés.

Ezzel szemben a biedermeier kor festője a polgárt, az embert, tehát inkább az egyént kívánja megfesteni. Más kérdés aztán az, hogy mennyire tudott közelébe férkőzni. Persze, éppen úgy beléesett az egyoldalú kaszt-ábrázolás egyformaságába, amire a mi Barabásunk éppen elég példát szolgáltatott meglehetősen egy kaptafára szabott arcképein, ami nem csoda, hiszen minden arcképfestés az egyén mellett kora szellemét is ábrázolja. A biedermeier pedig a lelki kiválóságot hirdette, ezért arcképein igen sok úgynevezett okos arcot találunk, ami a rokokó képmásokon jóval ritkább eset. Az a kutató és megértően kínálkozó, vagy körültekintő nézés, mely a polgári kor arcképein gyakori, vajmi ritka a XVIII. században. A biedermeierkor ábrázoltjai barátságosak, lelküket kitárják, közlékenyen néznek és teljesen hiányzik belőlük a gőg, a mások felé emelkedés vágya. Érzelmes lelkek, akik szívesen beszélnek magukról. A rokokó- és empirearcképek fölényesen és zárkózottan néznek reánk, a biedermeier koriak barátkoznak velünk. Nemcsak a nők arcán világít mosoly, hanem gyakran a férfiakén is, de ez a mosoly már nem a rokokó kegyetlen vagy érzéki mosolya, hanem a vidéki ember mindenkivel barátkozó, mindenkiben embertársat felismerő derültsége.

A háttér nem sok gondot okozott. De a viselet megfestése sem. Fontosabb szerep inkább csak a női ruhának jutott, mert ezzel a női bájt kiemelni lehet. A férfiruha anyaga különben is polgári sötétszínű posztó volt, mely különösebben úgysem izgathatta volna a szem érzékiségét, mely a biedermeier festők túlnyomó többségéből amúgyis hiányzott, hiszen ez a kor úgy ünnepli magát, hogy értelmével győzött az érzelmeik fölött. Az anyagok megfestésének öröme nem élvezi és csak a kor végén, *Borsos* művészetében, különösen híres képében a «Bál után»-on találkozunk ismét az anyagok szépsége keltette örömmel. Nem izgatja különösebben a festőket a test szépsége sem. Bár gyakran a legnagyobb részletességgel festik az arc aprólékosságait, nem adják olyan érzékiesen élő mását, mint a rokokó tette. Az arc bőrének festése gyakran pergamenszerű, később pedig a mindinkább kacérkodó előadásmód még a férfiarccokat is leányos színekbe, felületekbe vonja. Porcellános arcokat lá-

tunk, mintha a porcellánfestés stílusa csapott volna át a magasabb művészi tevékenységre, az arcképfestésre is. Máskor megnagyított miniatűrként hatnak a biedermeierportrék, különösen a kisebb tehetségű festőknél, sőt néha még az olyan kiemelkedőknél is, mint *Barabás Miklós*.

A biedermeier festészet másik igen kedvelt témaköre Németországban és Bécsben az interieur volt, aminek hatása nálunk is jelentkezett, majd nem mindig emberi alakkal elevenítve. E kor polgárságának igazi tájképe az interieur, hiszen a polgárt egész élete szobáihoz kötötte. Mindennapi sceneriája bútorokból áll, melyet a festők oldalról beeső fényvel modellálnak. Az interieurben elhelyezett alak pedig gondosan foglal kozik valamivel, dolgozik, arcát nem mutatja, háttal fordul felénk és mélyen elmerül tevékenységébe. A rokokó embere ünnepélyeken szórakozott, a klasszicizmusé istenek szerepét játszotta, a biedermeieré dolgozik, hiszen a polgárság erkölcsi létalapja a munka, melynek szépségét hirdetni kell a zárt szoba bensőséges hangulatoságában. Gyakoriak az interieurbe helyezett családi képek is, melyeken az alakokat szeretet jelei kapcsolják össze, ha ugyan nem állanak, vagy ülnek egymás mellett úgy, hogy az együttelefestés szándékán túl semmi egyéb sem kapcsolja őket össze.

Rendetlen, romantikusan lendületes festőiség nem igen akad a biedermeier képmásokon. Minden legszigorúbb rendszeret és legpolgárisabb pontosságot sugároz. A férfiak mintaképei a rendesen öltözködő, de nem elegáns, nem is előkelő polgárnak, a művészek pedig a gondos, pontos és minden részletet iparkodva megfestő munkásnak. Széles, könnyed, részleteket elhanyagoló, vagy erősen kiemelő festési mód teljesen távol állott tőlük.

Feltűnő ebben a festészetben az aktok hiánya is. Alig egy-két félnél próbálkozást ismerünk — mert *Brocky* Károly külföldön lejátszódott és más kulturális élményekből táplálkozó művészetét nem sorozhatjuk a magyar biedermeier festészetéhez. Az érzéki gondolatokat felidéző akt nem illett a polgári erkölcs világába, csak a kor végén villan néhol elő a női test kissé fellebentett szépségeivel való ártatlan kacérkodás.

Csekély szerepet játszott a tájkép is, mely e kor emberét inkább a művészet hagyományain át, mint közvetlenül érdekelte. Patetikus nagyságot, heroikus távlatokat, vagy érzéki örömet a biedermeier embere nem keres a természetben. Ez az a mosolygós vidék, hová vasárnaponként kissé peckesen kísétálni szokott. Miként szobájában, itt is mindent szépen rendbeszedett, tájképei éppen olyan mosolygósak, mint képmásai, barátkozók, a polgári élet kellemes kulisszái. A kor elején klasszicizáló külsőségekbe foglalta, de nem nagyarányúan. Az Olaszországban élő, de idehaza is keresett *Markó* Károlyt lelkeségének lényegével nyugodtan a biedermeier kor világához lehet számítani, tájképei olyan szentimentálisak, mint a biedermeier festők egyéb művei. Később már romantikus elemek is felbukkannak e kor tájképfestésében, de inkább csak külsőségek, mint mélyebb lelki elemek jelentkeznek: várromok, sírhalmok, sötét erdők, siránkozó fűzfák, sodró szél, mind az érzelmeskedés hatásos jelképeiként.

Biedermeier festészetünk végül lassanként tapogatódzva és kezdetben igen bizonytalanul új témakörökhöz kezd nyúlni: népies jeleneteket és történelmi eseményeket kezd ábrázolni és így előkészítője lesz a későbbi kifejlődésnek, de csak ingadozó kísérletekig jut el.

A kifejezés eszközeiben nem volt valami gazdag és erős. Új színességet, új festői problémákat nem hozott, sőt e tekintetben az európai multtal szem-

ben visszaesést jelentett. Alkotásai nem sugározzák a festői látás örömét, szenvedélyességét. Hangulatos, értelmes, derék és szorgalmas, de nincsenek erős szuggeszióval ható formái. Lokalis színekkel, vonalas felfogásban dolgozik, előbb kirajzol, aztán aláfest, hogy végül a járulékos színeket is felrakhassa. Rajzos jellemű és erősen irodalmi ízű, hiszen ez a kor az illusztráció általánossá válásának kora, de egyúttal a grafikai népszerűsítésének is: *Barabás* számszámra rajzolta kortársairól litográfiáit.

Teljes összhangban áll közönségével, melynek vágyait engedelmesen szolgálja ki, nem döbentti meg a világ új érzékelésével, szokatlan ábrázolásával. Gyors virágzást ér el. Míg a XVIII. század végén alig néhány festő dolgozik Magyarországon, a XIX. század első felében már egy csomó talál megélhetést. Jelentéktelen mesteremberek tömege között néhányan, akik a művész nevére érdemesek. De olyan kiemelkedő egyéniségek, mint Németországban, vagy Bécsben, nem igen akadnak közöttük, közülük egy sem igazán zseniális. Így aztán az a furcsa helyzet állott elő, hogy politikai és irodalmi életünk e korban támadt géniuszeit nálunk sokkal kisebb festőművészek örökítették meg, akik a polgári egyszerűség álláspontjáról láttatták megjelenségüket. *Barabás* számos jó női portrét hagyott reánk, de kora nagy férfiai-nak lelkébe nem tudott beelátni.

A legtöbb festményt nem az egyéni ábrázolásmód különbözteti meg egymástól, hanem a tárgy különbözősége és a szerző neve. De mint e kor három legkiemelkedőbb művészt meg kell említenem *Markó Károlyt*, *Barabás Miklóst* és *Borsos Józsefet*.

Markó Károlyt — szétválasztva egymástól e kor klasszicizáló hajlamait és realista ízű arcképfestését — mint klasszicizáló tájképfestőt szokták tárgyalni, pedig ugyanannak a polgári lelkiségnek képviselője, mint a biedermeierkori arcképfestők, vagy e kornak klasszicizáló építészei is. *Markó* nem volt nagy művész, nem volt egészen sajátos, egyéni formavilága. De kétségtelenül ő volt az első jelentékeny magyar tájképfestő, aki a vele együtt működő római tájképfestők között igen becsületesen megállta helyét.

Barabás Miklós pedig az a művészünk, akinek működése önmagában is kitenné az egész magyar biedermeier művészetét. Nemcsak óriási kiterjedése miatt, mert hiszen több mint háromezer arcképet festett olajjal, vízfestékkel, vagy litografált, hanem benne testesülnek meg leginkább e kor arcképfestésének törekvései. Harmonikus, nyugodt és páratlanul szorgalmas életével pedig éppen úgy megbecsülést szerzett a művészi pályának, mint alkotó tehetségével.

A harmadik a sorban a hányatott életű *Borsos József*, akiben már bomladozni kezd a kor lelkisége és erősen érzékivé válik. Mindhármuk között ő a legeredetibb tehetség, de a legkevésbé fegyelmezett. Ő a legszínesebb, legérzékibb látású. Az összes magyar biedermeier festők között persze korának korlátain belül még miniatűr szerű technikájával is ő tudja a legfestőibb hatásokat elérni, amiről «Bál után» című képe kétségtelenül tanuskodik. És ő az első magyar festő, aki pompázó szépséggel tudott anyagot ábrázolni.

Az európai festészet szémszögéből nézve, biedermeier művészetünk helyi jelentőségű. De nekünk, mint újabbkori festészetünk bevezetése, megbecsülhetetlen érték. E kortól kezdve lesz képzőművészetünk kultúránk egyik hatékony tényezője. E kor hozza a társadalmat és a festészetet szervezettebb összefüggésbe és teszi lehetségessé későbbi, sokkal magyarabb és európai szempontból is jóval értékesebb festészetünk gyors kivirágzását.